

"Kâinatta, esbab ve müsebbebat görünen eşyaya bakıyoruz ve görüyoruz ki, en âlâ bir sebep, en âdi bir müsebbebe kuvveti yetmiyor..." Esbab ve müsebbebat münasebetini esas alarak giriş paragrafını izah eder misiniz?

Esbab sebepler, vasıtalar, aletler, vesileler demektir. Müsebbebat ise sebeplerin eliyle ihsan edilen neticeler, meyveler mânâsına gelir.

Cenab-ı Hak, bu imtihan dünyasında eşyayı sebeplerin eliyle yaratmakta ve insanları o sebeplere tesir verip vermeme konusunda imtihan etmektedir. Âhirette her şey bir anda yaratılacak ve sebepler ortadan kalkacaktır.

Bu hikmet dünyasında birçok eşya, daha doğrusu gördüğümüz eşyanın tamamı sebepler eliyle yaratılıyor. Sebepler olmaksızın yaratılanları zâten göremiyoruz; ruhlar ve melekler gibi.

Cenab-ı Hak insanların sebeplerde boğulmaması için onlara büyük bir kolaylık olarak müsebbeblerin yaratılmasında insan kudretine bir hisse vermemiştir. Tâ anlasıncı eşyayı ve hâdiseleri yaratan başkadır.

"En âlâ sebep" denilince aklımıza insan gelir. İnsan mahlûkat içinde en büyük bir makamda olup bütün eşya ona hizmet ettirmektedir. Bununla birlikte bu insan bir çiçek yapmaktan acizdir.

İnsan, yediği yemeğin midesinde hazmolmasından, taksim olmasına kadar hiç bir şeye karışamaz; sadece bekler.

Aldığı gıdaların kan olmasını, et olmasını, saç olmasını bekler. Ağacını diker ve meyve vermesini bekler.

Yatınca uykuya geçmesini, uyuyunca kendinden habersiz olarak uyanmasını bekler.

Gece olunca gündüzü, kış olunca baharı bekler.

Sabah olunca akşamı, akşam olunca sabahı bekler.

Saçlarının ağarmasından belinin bükülmesine kadar hiçbir şeye karışamaz, sadece hastalık gibi bazı durumlarda gereken tedbirleri aldıktan sonra neticeyi bekler.

En büyük sebep olan insan bu kadar aciz olursa, sair canlılar, bitkiler ve cansız eşya

elbette bir şeyi icad etmekten çok uzaktırlar. Kâinat fabrikasında dokunan her şeyi Allah yaratmıştır.

"Evet, insan kâinatın en eşrefi ve esbab içinde ihtiyarı en geniş olduğu halde, ef'âl-i ihtiyârîsi içinde yemek ve içmek gibi en âdi bir fiilinde, yüz cüz'ünden ancak bir cüz'ü insana ait olabilir. Esbabın sultanı olan insan, böyle eli bağlı, tesirsiz olursa öteki esbab-ı câmide ne halt edebilir?" (Mesnevî-i Nuriye)

Meyveyi daldan koparıyoruz. Bu her zaman böyle olagelmıştır.

Dal ile meyve arasında, "mukarenet" yani yakınlık vardır. Bu hâdiseye gaflet nazarıyla ve üstünkörü bakan bir insan, o ilâhî mucizeyi ağacın yaptığını sanabilir. Suyu, toprağı , güneşi ve havayı ağaç yapan bir kudretin, o ağaçtan da meyveler çıkardığını düşünmek istemez. Meyvenin ifade ettiği ince mânâların ağaçla bir münasebeti olmadığını da anlamaya yanaşmaz.

Meselâ, o meyve insana rızık olarak takdim edilmiş; ağaç bunun gafili. Onun tadı, kokusu, rengi insana göre ve insan için verilmiş; ağaç bundan habersiz.

İnsanoğlu o meyveyi yemekle bir şükür imtihanı geçiriyor. Ve o meyveden ileride cennet nimetleri, yahut cehennem azabı çıkacaktır. Ağaç bunu anlamanın çok ötelinde.

Demek oluyor ki, o ağaç bu haliyle, bir kâğıttan farksız; üzerine yazılan hikmetli sözlerden hiç mi hiç haberi yok. O ilim ve sanat yüklü yazıyı okuyanlar, kâğıdı hiç dikkate almazlar bile. Bütün nazarlarını yazıya ve yazara hasrederler. Ama gel gör ki, yazı ile kâğıt arasındaki bu yakınlığa aldanarak, yazıyı kâğıdın yazdığını iddia edecek kadar bir düşünce sefaletine düşenler de çıkabilir.

Böyle birisi, meyveyi dalından koparıırken, ne kadar harika bir sahne sergilediğinin farkında değildir: ağacın gövdesinden büyükçe bir dal uzanmış, ondan yine bir başka dal çıkıvermiş ve bu ikinci dala meyveler takılmış. Bunun bir benzeri de meyveyi koparan adamda sergilenmiş. Gövdeden kol uzanmış, koldan el çıkıvermiş ve bu el, beş parmağının marifetiyle, o meyveyi tutmayı ve koparmayı başarmış.

Bu asırlarca böyle olagelmış ve böyle de gidecektir. Ama insanın kolu her devirde gövdesinden çıkmış diye insanoğlu, "kolumu gövdem yaptı," diyebilir mi? Aynı şekilde, eli koluna bağlı diye, "elimin ustası kolumdur" hükmüne varabilir mi? İşte bu büyük hata, Nur Külliyyatı'nda, şöylece aklımıza sunulur:

"Esbab-ı zahiriyyeyi perestîş edenleri aldatan; iki şeyin beraber gelmesi veya bulunmasıdır ki, 'iktiran' tabir edilir, birbirine illet zannetmeleridir. Hem bir şeyin ademi, bir nimetin madum olmasına illet olduğundan, tevehhüm eder ki: o şeyin vücudu dahi, o nimetin vücuduna illettir."(1)

"Adem" yokluk mânâsına geliyor; "madum" ise yoklukta kalan, varlık sahasına

çıkamayan...

İkinci cümledeki mesajı şöyle ifade edebiliriz: bir şeyin olmayışı, bir nimetin yoklukta kalmasına sebep olduğu takdirde, gafil insanlar, o nimeti de o şeyin icat ettiğini zannederler.

Konunun devamında, bu mânâyı açıklamak üzere, harika bir misâl verilir. Bir bahçıvandan söz edilir. Bu adam bahçeyi sulamayı ihmal etmekle bütün sebzelerin yok olmalarına sebep olmuştur. Gafil insan, bunu kendisine delil tutarak der ki: "*Bütün sebzeleri yapan sudur. Çünkü o kesilince hepsi kurudu ve mahvoldular.*" İşte bu adam iktiranı illetle karıştırmıştır.

Günlük hayatımızda bunun binlerce misaliyle karşı karşıya değil miyiz? Veznedar işe gelmeyince kasa açılmıyor ve para verilemiyor. Ama kimse de kalkıp, paraların gerçek sahibinin veznedar olduğu vehmine kapılmıyor. Ağaçların çiçek açma zamanındaki bir günlük soğuk hava, bütün çiçekleri mahvediyor ve meyvelerin yokluğuna sebep oluyor. Artık o sene ağaçlardan meyve alamıyoruz. Ama kimse demiyor ki, meyveleri yapan sıcak havadır; çünkü o olmayınca meyvesiz kalıyoruz. Aynı şekilde, evlilik olmayınca da çocuk dünyaya gelmiyor, ama hiçbir ebeveynden, "şu çocuğun organlarını biz taktık, ruhunu biz getirdik" gibi saçmalar işitmiyoruz.

Yine ağaç misalimize dönerek şöyle bir düşünelim: insanlar yedikleri meyveler için ağaçlara niçin minnettar olmuyorlar ve onlara teşekkür etmiyorlar? Çünkü, akıl ve vicdanları buna müsaade etmiyor! İşin tuhaf tarafı, aynı insanlar o meyveyi kimin yarattığı konusunda da bir şey söylemiyor, düşünmeden yaşamayı tercih ediyorlar.

İnsan ister istemez, "*Bu tenakuzu nasıl oluyor da içlerine sindirebiliyorlar?*" diye soruyor. Bu sorunun cevabı şu olsa gerek: Nefsin arzusuna kapılan ve diledikleri gibi yaşamayı prensip edinen bu adamlar, ciddî bir tefekkürün kendilerini mes'uliyet sahasına iteceğinden korkuyorlar. Çünkü, tefekkür onları şükre götürecektir, ibadete yaklaştıracak ve sefahetten uzak kılacaktır.

Şükür ve ibadet vazifesi bu gafil ve âsi insanlara ağır gelir. Çareyi, düşünmemekte ve sebeplere sarılmakta bulurlar. Vicdanlarının derinden derine yaptığı bunca ikaza ve itiraza rağmen...

(1) bk. [Lem'alar, On Yedinci Lem'a.](#)